

Criticele „istorice“

ale lui

Iosef Sterca Șulutiu de Kerpenyes scarmanate.

Informațiune tiparita cá manuscriptu.

Tipariul lui W. Krafft in Sibiu.

1892.

Criticele „istorice“

ale lui

Iosef Sterca Şulutiu de Kerpenyes scarmanate.

Informatiune tiparita cá manuscriptu.

In Iuniu 1889 esise de sub tipariu volumulu I din studiulu meu Parti alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urma. Abia apucasem se inaintezu cele şapte ecsemplarie obligate a se trimite la procurorii de statu, la ministeriu, la academi'a unгурésca s. a., 45 ecsemplarie de onóre la amici si binevoitori, cum si la institute romanesci, eara pentru alti cetitori numai dupa aceea pe incetulu au trecutu ecsemplarie dela compactoru la librariu.

Dn. Iosef Sterca Şulutiu, care înca primise unu ecsemplariu, n'au asteptatu nici doue trei septemani, pentru cá opulu tiparitu se ajunga celu puşinu in mânile unoru barbati competenti in materia; pentru cá in casu de a veni vreo critica din vreo parte, se scia judeca in cunoscintia de lucru, ci fãra a citi cartea, fimi dete asaltu in Gazeta Transilvaniei pentru cele scrise tocma pe la finea tomului I despre acea femeia misterioasa Catarina Varga. Toti compatriotii mei betrani, cari cunoseau fatalitatile acelei femei, au intielesu la momentu, cá criticulu meu lovesce in mine, nu din compatimire pentru biat'a Catarina, ci din mãnia, cá nu póte folosi casulu ei cu rezultatulu doritu in contra unui prelatu mortu, in contra caruia póta si dupa mórtea lui o ura nestinsa, nedemna de crestinu si de omu care se scie stima pe sine insusi. Altii cu spiritu mai satiricu observara, cá ei nu au vediutu pe nimeni cá se apuce calulu de códa spre a'lu pune in hamu. Class'a carturariloru vechi si noi scie înca dela filosofulu Aristoteles, cá la unu studiu lungu si greu se permite de regula câte o precauventare sau cum îi dicu grecii prolegomena, ori vreo introductiune, in care auctorulu spune dela inceputu ce voiesce, ce materia va tracta in cartea sa, care'i este scopulu, ce inpartiala are se'i faca si ce metodu are se urmedie. Numai dupa aceea se apuca oricine de cetitulu cartii, daca'i convine ceea ce promitte auctorulu. Numai ómeni cari cauta anuntiuri si speculantii apuca se citésca diarie (nu carti) dela column'a din urma, eara la partile cu articlii seriosi nici nu se uita.

La primul atacu alu criticului meu iam datu in vol. II-lea unu respunsu scurtu si cam apasatu, pentrucã acum aveam la mán'a

mea probe cadiute cá din nuori despre alta resbunare alui, ce trebuia se urmedie nesmintitu.

In 23 de Nri ai diariului Gazeta Transilvaniei din 1891 dn. Iosef Sterca Şulutiu nobilu de Kerpenyes si asesoru de tribunalu reg. in pensiune a mai publicatu o cërta lunga, pe care apoi precum audiu, o a inpartitu la lume si la tíera in editiune separata. Certei sale îi dete titlu: Din istoria muntiloru apuseni. In acésta diatriba a sa criticulu meu abatendu-se mereu dela titlu ce 'ia datu, amesteca crucisiu curmedisiu o multime de lucruri heterogene, mai alesu connexiuni familiare, care n'au a face nimicu cu istori'a muntiloru apuseni, înca si mai puçinu cu studiulu meu, in care eu nu am promisú la nimeni cá voiú scrie istori'a Transilvaniei, ci fára a me fi obligatu cátra cineva la o problema ficsa, precisa, am esitu in publicu numai cu ceea ce se vede: Partialese din Istori'a Transilvaniei, eara acelea parti le-am alesu asia precum me ajutasera puterile mele, chiaru si atáta cu economia stricta, atátu din cauza, cá in acesti 6½ ani cátu am muncitu spre acelu singuru scopu nu am fost in stare se inchieiu nici contractu cu mórtea, cá se mai astepte unu numeru anumitu de ani, nici chiáru cu Esculapu, cá se me asigure de sanetate nealterata.

Criticulu meu ími inputa la unu locu alu diatribei sale, cá eu m'asíu teme de critica.

In douedieci de ani cátu am redactatu organulu Asociatiunei nóstre „Transilvania“ me vediusem de repetite-ori silitu a scrie si a dice: „Critica, se viie si la noi imperati'a Ta.“ Mi se urise din sufletu de atáta anarchia in gramatica, in ortografia, in stiluri imposibile, in latinirea limbei romane precum va fi fost ea inainte cu doue mii de ani, in amestecarea ei cu archaismi de 3—4 sute de ani, cu neologismi si galicismi si mai de nesuferitu cá tóte, in spurcarea limbei cu sute de barbarismi din alte limbi straine introduse de contrabanda mai anteu in capitalele si in orásiele danubiane ale Romaniei, eara dela acelea stracurate si in literatur'a mai noua.

Nu m'am temutu nici-odata de critica obiectiva si sincera, ci 'iam fost multiamitoriu, îi sunt si astadi ori-unde me intimpina. Din contra orice omu iubitoriu de adeveru ísí va întórce fati'a dela o critica, in care vanitatea personala, urele invecchite, scopuri egoistice si poft'a de resbunare gretiósa saru in ochii cetitoriului.

A trecutu unu anu, de cand dn. Şulutiu ísí alergase pén'a sa cu scopu de a'mi nullifica orice meritu alu osteneleloru mele. Am tacutu pâna acum, precum am tacutu ori-cand mai fusesem batjocoritu si tavalitu totu in Gazeta Transilvaniei in Aprile 1871 cand cu „Vifeimul“ dela Braşiovu, in 1879 cand cu fanaticismulu dela Fagarasiu, in 1881 cand au fost insultati functionarii de statu de nationalitate romana, si nu asíu fi mai perđutu in totu restulu vietiei mele unu singuru cuventu nici asupra acelei diatribe, daca nu s'ar fi aflatu altii, cari vediend atáta pofta de resbunare indreptata asupra mea stau la mirare si intréba, de cand acésta ura nedemna intre mine si dènsulu, pre cand publiculu scie, cá de atáti ani sie-

demu la aceleasi mese, lucramu la doue, uneori la trei locuri impreuna, si deci cu ce voiu fi vetamatu pe dn. Iosef St. Şulutiu asia greu, pentru cá elu in locu de a merge si a se esplica prin graiulu viu, se ésa in publicu si se sara in capulu meu. Intrebarile acestea imi vinu dela mai multe persóne, caroru eu nu le mai pociu denega respunsulu cuvenitu. Cà-ci adeva, pentru cá se'mi saturu si eu odata vanitatea familiara, imi permitu a reflecta, cá noi cinci frati si o sora fiind toti casatoriti, afara de unulu toti amu avutu prunci mai multi mai puçini, apoi prin casatorii in a dou'a, inca si in a trei'a generatiune ne-amu inruditu, incuscritu, cumnaçitu asia, in càtu astadi cu mare cu micu, cu betrani cu tineri suntemu preste 60 de persóne, inpartiti in vreo 7 comitate ale Transilvaniei, fiacare in positiuni sociale cum a datu Ddiu, unii preoti, altii advocati, profesori, comercianti, economi proprietari de moşii, sau si de mine, si càtiva nepoti pe la universitate si la liceu. Acestia toti si alti atàti vechi amici ai mei ceru dela mine se fia informati. ~~Eu pe cale diaristica nu le voiu da nici-unu respunsu, cá cu diatribe personale nu se cuvine se infestamu pe publiculu romanescu. Cá se scriu la fiacare separatu, nu 'mi e cu putintia. Asia am aflatu acestu mijlocu usitatu si de altii, a tipari respunsulu meu numai cá m a n u s c r i p t u in atàtea ecemplarie, càti consangeni trecuti prin scóle si càti amici binevoitori voiu fi avend eu.~~

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si acum se ve dau la intrebarile adresate mie, respunsuri documentate. Intr'aceea premitu si ve rogu, cá cei cari nu ati cititu sus citat'a diatriba din Gazeta Transilvaniei, se nu ve pregetati a o citi cu tota luare aminte, cá nu ve va parea reu. Numai dupa aceea se'mi cititi si respunsulu meu. La cei cari nu aveti critic'a dlui Şulutiu, ve pociu servi eu cu ea.

Se afle membrii familiei mele si ai familiiloru incuscite, cum si amicii mei adeverati, cá eu dupa cunoscinti'a personala anterióra avuta cu dn. Iosef St. Şulutiu de Kerpényes am ajunsu a sta in corespondentia cam dela 1871 eara dela acelu anu pàna la 1886 am in posesiune 25 de corespondentie, tóte scrise intregi de mán'a densului, tóte amicabile, unele intime, mai multe in care imi cerea diverse servitii. Tóte sunt firesce proprietatea mea, pe care inse nu le voiu publica niciodata, afara de un'a, alu carei conținutu este de asia, cá se cere se'lu comunicu si cu alte persóne, precum se va vedea mai la vale. Siedemu alaturea de atàti ani pe aceleasi scaune, in comitetulu Asociatiunei transilvane si in colegiulu directiunei dela institutulu Albin'a, fàra cá se fiu avutu cu acestu adversariu alu meu o singura intimpinare neplacuta. In comitetulu electoralu politicu dintre 1884—7 s'au intemplatulu unele conflicte fórte neplacute intre alti patru membrii alu aceluia, cu care inse dn. Şulutiu nu avuse nici-unu amestecu; numai in preçilele convocarii conferentiei electorale din Maiu 1887 densulu isi dedese dimissiunea sub unu pretestu de nimicu coprinsu intr'unu biletu adresatu la presidiu, pre cand unu

altu membru dn. Ioanu Popescu venind la mine îmi spuse curatu: „Sunt prevenitu de cătra superiorii mei, că de voi mai participa la lucrarile comitetului politicu, prin urmare si la viitorea conferentia generala (8 Maiu) am riscatu că se mi se taie salariulu, care ni se dă din subventiunea de 24 mii.“ Cu aceeași sinceritate putea se dica si adversariulu meu: „Me temu se nu patiu că Vinc. Babesiu, se mi se taie pensiunea.“ Destulu că atunci me parasira toti membrii comitetului cătu locuiau in Sibiuu asia, cătu remasesem singurelu, pentru că se maturu si sal'a adunarii. Dara in fine eu eram dedatu cu maltractari de acestea morale înca din timpul dioteloru; mi-am luat si óresicare satisfactiune prin aceea, că tocma pre cand impliniam 75 de ani ai vietiei, am declarat in adunare, că nu mai voi se am a face cu politic'a militanta. Că acésta am facutu si pe voi'a unuia din gloriosii barbati ai natiunei romane, a preaiubitulu meu vechiu amicu fericitulu Ioanu C. Brateanu, carele îmi disese in a. 1883 cu óresicare compatimire: „Dta la anii dtale se te lasi de luptele diaristice. Ai inauguratu in viati'a dtale o politica nationala pentru patri'a in care te affi; te poti retrage cu consciintia linistita.“

„Iti promitu că voi arunca pén'a de publicistu indata ce me voi putea retrage cu onóre.“

In Iuniu 1885 dupa câte góne me ajunsera din partea ministrulu Tisza si alui Jekelfalusi, m'am datu la o parte din calea despotismulu. Intr'aceea Academi'a romana in sessiunea sa din 1884 aflase cu cale a'mi incredintia o missiune din cele mai onorifice, despre care se va dice câte ceva in decursulu acestei informatiuni.

Mi-am trasu unu altu planu de activitate, conditionatu firesce dela prelungirea firulu vietiei. In patru ani, in cari am facutu si cele patru caletorii cu scopu de a mai aduna documente, mi-am strinsu atátu materialu; pre cătu apoi abia îmi fú cu putintia se folosescu in trei tomuri a cincia parte din elu. Dintr'unu anu intr'altulu am totu trimisu la academia din câte avusem de mai inainte si din câte mai adunasem.

Dupa labóre grea de 3 $\frac{1}{2}$ ani in Septembre 1888 eram gata cu sortarea materialulu si cu manuscriptulu preparatu pentru volumulu I. Dupa câteva incercari pe la tipografi in tíera si inafara, in fine din cause inportante, usióre de gácitu îmi mai conveni că opulu se se tiparésca inaintea ochiloru mei, in tipografi'a unui germanu.

Dupace ne invoiramu cu W. Krafft, in Octobre aceluasi anu ne si apucaramu de tiparire cu conditiune că se apara câte doue cóle pe septemana.

Tocma pre cand ne apucaseramu cu tóta placerea de lucru, o persóna mié necunoscuta îmi aduse acestu,

„P r o m e m o r i a.“

„Cea din urma convenire cu Blasienu, mi-a datu multu de cugatatu. Mi descriu impresiunile, pàna ce îmi sunt inca in viua memoria.

S'a schimbatu multu dn. Baritiu, disera „betranii“ — ce au disu „tinerii“ aceea au auditu dn. Baritiu insusi din gura dlui Dr. Bunea. Nu mai e Baritiu ceea ce era mai de mult. Séu betranetiele l'au discordatu, séu atmosfera Sibiiului a influentiatu asupra dènsului.

Noi inca suntem dintre aceia, cari fi dorimu dupa mórte nume nemuritoriu; noi inca suntem dintre aceia, cari au pusu la cale, ca se 'i se iee cuventulu, promisiunea dlui Baritiu, cà ne va face istoria contimpurana, pentrucà in mànile dènsului — ad fideles manus — au depusu contimpurarii dovedile pretioése.

Ce-au facutu Ungurii, le scimu dela parintii nostri; le-amu vediutu si le vedemu. S'au facutu la lumina dilei. Ceea ce nu toti sciu; dar cu totii dorescu se scie, e cà: ce au facutu Romanii?

Suntem fórte nefericiti ómeni noi Romanii; ear nefericirea nóstra nu Ungurii, ci Romanii au causat'o.

Vremu se scimu, si avemu dreptu cá se scimu: care Romanu, cum si-a inplinit la anii 1865—67 datorintia, fatia de tíera si natiune?

Cà Ardealulu si natiunea nóstra s'au nimicitu prin tradare, acésta se scie.

Cine au fostu tradatorii?

Si cum s'au tradat?

Asta vremu se o scimu.

Atacurile „Tribunei“ in contra lui Baritiu, n'au altu scopu, decâtu se'lu descuragieze si descrediteze a priori; ear' ovatiunile Romaniloru din tóte partile au de scopu, cá se'lu inbarbateze pe dn. Baritiu.

Nu e cu putintia, cá Baritiu se nu intieléga acésta lupta subterana.

Avea-va Baritiu puterea sufletésca, cá se ne arate ad oculos, adevematulu adeveru? Unii incepu a dubita si despera; ear' cei ce credu in nemarginit'a iubire de tíera si natiune alui Baritiu, aceia dic: Dómne ajuta'! Ear' daca n'aru avea taria de sufletu, de a spune adevematulu adeveru, fàra de reserva, atunci mai bine ar fi cá se nu scrie nimicu, ci se depuna dovedile in archiv'a din Blasiu pentru alte timpuri.

Cei ce ílu batjocorescu pe Baritiu, nu voru fi multiumiti nici chiaru atunci, daca elu, in locu de istorie ar scrie Tatalu nostru. Dar' asta n'are se'lu geneze. Lumea va dice: Ei da! Cànele daca ílu calci pe códa se vaita. Tristu, de o mie de óri tristu si durerosu ar fi, daca amicii si stimatorii lui Baritiu ar fi siliti cá se' combata istoria dènsului. Si ei ar face-o fàra crutiare, daca dn. Baritiu 'si-ar in pune óresi-care reserva.

Daca Baritiu vrea se remana in gura si inim'a poporului romanu, precum merita se remana; daca elu vrea se devina unu Michelet alu Romaniloru, apoi aiba vírtutea mariloru istorici: arate adevematulu adeveru; inchida ochii si sdrobésca reulu. Morala si efectulu va fi binefacatoriu.

Adeveru a disu „Tribuna“ cand a disu cà: „Nu Ungurii, ci „intrigile si misieliile Romaniloru e caus'a nefericirei nóstre; dar' „societatea romana nu scie se faca deosebire intre canalie si omu „cum se cade.“

Eata marea misiune ce 'si-a luat'o Baritiu asupra sa, in fatia t'rerei si a natiunei. Ceea ce Poloniloru si Irlandeziloru numai in a dou'a si a trei'a generatiune le-a succesu a descoperi, dn. Baritiu e in stare s'o faca, fiind inca cei mai multi contimpurani in vietia, ca totu atati martori ai d-sale.

Si elu va face-o, terminaiu eu discursulu. Celu ce are ocaziune precum am eu, in tote dilele a conveni cu dn. Baritiu, acel'a e linistitu ca: adeverulu si numai adeveratulu adeveru, dar' acesta in tota golatatea sa ilu va descoperi, asia precum scim cu totii ca s'a inteplat. Pentrucă pe dn. Baritiu nici betranetiele nu l'au descordatu nici atmosfera Sibiiului nu l'a schimbat.

Dupa aceste cuvinte cu totii au tacutu. Nu sciu cuvintele mele i-au convinsu, sau ca n'au vrutu se mai sporésca vorba.

Celu mai betranu dintre ei a disu: N'avem dreptu ca se dubitam, vom vedea de vom traí.

Ca unul, care din frageda mea tineretie v'amu stimatu si Vestimez, mi-amu tinutu de datoria a Ve descoperi aceste; ear' d-vóstra veti primi dela mine aceste sire, cu acea bunavointia, care v'a caracterizatu in totdeauna.

Alu d-vóstra devotatu

Bolkács, 4 Octobre 1888.¹⁾

Siulutiu.“

Dupace am cititu acésta machinatiune, mai anteu am scrisu not'a ce se vede la loculul seu, apoi am mersu la Ilie Macelariu ca se citeasca si elu complimentele adresate mie; totodata iam cerutu ca se caute in listele de colecte pe care le sciam la elu, se'mi arate sum'a cata va fi contribuitu dn. Ios. St. Solutiu, pentru ca se io remitu indata cu post'a pre langa incunoscintiare, ca nu voiu putea scrie nimicu pe placulu densului; deci se'si ia banii. Am mai declaratulu lui Macelariu, ca daca se mai afla si alti romani, cari pretindu ca se le scriu la porunca si pe placulu lor, atunci se'si ia cu totii colect'a, eara eu voiu face cu manuscriptulu aceea ce facusem odinioara cu Istori'a lui Petru Maior despre inceputulu Romaniloru tradusa in limb'a magiara, ilu voiu da flacariloru.

Macelariu nu a voitu se'mi arate listele, eara despre cele trecute in Album mi s'a spusu ca sunt pline de erori, preste acésta multe anonime cu N. N.

Mai tardiu am intrebatu si la Blasiu, daca scie cineva de o intriga ca cea coprinse in acelu Promemoria. Din cati am intrebatu, nici-unulu nu scia nimicu.

Asia dara se fia totulu unu visu, o fantasia, sau nascocire de omu resbunatoriu? Eu nu me obligasem la nimeni cu nimicu. Da, sciu bine ca'mi rodea urechile cand Solutiu cand Visarion Romanu, fiacare cu altu scopu, ca se scriu istori'a contimpurana; inse nici eu nu mancasem matraguna, ca se me obligu la ceva ce nu mai

1) Ei scurma in consciinti'a sufletului meu. Voru se'mi faca sila morala, ca prin scrierile mele se aprindu foculu urei si alu resbunarii in natiune. Fanatici nebuni, me facu se le aruncu in ochi cele 2300 fl. si se'mi ardiu totu ce am lucratu.

corespundea de locu la anii vietiei mele. Pare că a scrie istori'a contimpurana ar fi totu atâta câtu a culege anecdote de ale venatoriloru, ale grupa in 2—3 côle si ale titula memoriu.

Dara comentariu la acelu jocu de a mîti'a órba se'lu faca cetitorii mei pre cãti îi voiu fi avend. Eu voiu reflecta numai la prea puçine.

Daca atmosfer'a Sibiului a influintiatu asupra mea, atunci se te miri cum de aceea nu l'au ruinat cu totulu pe criticulu meu, care pre câtu sciu eu, siede aici de 18 ani. Mie ~~nu'mi pute~~ altu ceva in Sibiü decãtu unele strade mici, strimte, reu curãtite. Eu inse afu din o scrisóre a criticului, cã pe densulu îlu innéca si in Blasiu mai reu decãtu in Sibiü. Pe mine nu me innéca nimicu nici in Blasiu, din contra 9 ani câtu am traitu acolo îmi placuse, mî-ar placea si astadi cá si ori unde dincóce de Murasiu si Somesiuri, afara de Secuime.

In câtu pentru cele ce mî-ar fi disu in 1888 dr. Bunea in acea séra la cina in presentia óspetiloru si a personalului de cancelaria mitropolitana, provocu pe dn. Ios. St. Şulutiu pe onórea sa personala si pe caracterulu seu de fost functionariu alu statului, cá se publice cüventele vetamatóre ce mî-ar fi disu mie in fatia dr. Bunea, se numésca si pe persón'a citata dupa Tribuna si defaimata. Eu nu m'am simtitu ofensatu cu nici-unu cuventu. Unu omu de 30 ani nici nu póte vetama pe unu mosiu octogenariu.

Celelalte dascalituri si fras'a góla de „Adeveru adeveratu“ le voiu da de pomana cuiva, si cu atâta trecu la una alta bravura a criticului meu.

Una carte prefacuta in maculatura.

Pre cand lucrãm eu cu tóta incordarea spiritului, dn. Ios. St. Şulutiu îmi ceruse spre citire ecsemplariulu meu din cartea: Archiepiscopul Andreiu Baron de Şaguna, de Nicolau Popea archimandritu si vicariu archiepiscopescu. Opu premiatu etc. Sibiü 1879 Form. 8-vo 387 pag.

Dupa câteva luni cartea mi se remitte sdrantiuita, plina cu 50 de note, scrise tóte cu cernéla, liniaturi crucisiu curmedisiu si 100 de maculaturi sau asia numiti porci, de cari se vedu in cartile scolastice ale baiatiloru, prin urmare cartea îmi veni cu totulu stricata. Ci cã 3 fl. nu m'au facutu, îmi pociu cumpara unu altu ecsemplariu. Inse care a fost scopulu noteloru gramadite pe acea carte? Nu cumva 'i lipsise criticului hartia, cá se'si faca notele pentru sine? Acelea note, liniaturi, sterseturii, erau cá totu atâtea instructiuni, din care se invetiü eu, cum se injuru pe unu omu mortu si cum se'mi batu jocu de auctorulu cartii. Unele din acelea note sunt o adeverata blasfemia, eara altele sunt absurditati. Mie'mi e grétia se le reproducu la locul acesta, eara cine afla placere la ele, póte se le citésca aci la mine, precum unii le-au si cititu, eara o dama au avutu patientia cá se le si numere cu porci cu totu.

Acuma, dupace am cititu notele acelea, am intielesu pe deplinu febril'a pretensiune a criticului, cá se esu câtu mai curend

cu istori'a timpului nostru. Pentru ce eu si nu altii cu 15 sau 20 de ani mai tineri decâtu mine? Pentru că densului îi convenia mai bine, că eu octogenariu se'i scotu castanele pocnitóre din spuz'a cu jarambicu, eu si nu altulu se iau asupra'mi onorific'a rola a magariului din fabula, de a loví cu copit'a in leulu mortu; eu si nu elu insusi se aruncu in natiunea romana torti'a urei, pentru că discordi'a se dea din nou in flacari vinete consumatóre pe deasupra mormentului unor reposati, cari au traitu pentru a c e l a s i s c o p u m a r e, dara au diferitu in cali si mijlóce, din care cauza pre câtu timpu au vietuitu alaturea, unulu in Blasíu, altulu in Sibíu, cu esceptiune de 2¹/₂ ani, au petrecutu totu in discordia.

Criticulu meu cá fostu juristu si judecatoriu ar trebui se aiba atáta simtiu de dreptu si cunoscintia de §§-i ai legii, cá se scia cá densulu nu póte se fia judecatoriu competentu intre fratele tata-seu si intre alta persóna, prin urmare cá notele sale vrasmasiesci intercalate la biografi'a lui Şaguna pentru mine nu putea se aiba nici-o valóre, din contra ele me facura cá din acea qi se tragu la mare indoieála iubirea de adevveru a dlui Ios. St. Şulutiu. Adaogemu la acestea, cá pentru cei cari aru voi si aru simti in sine virtutea de a judeca intre acei doi prelati, actele nici pe departe nu sunt ajunse la cunoscinti'a lor, prin urmare vorbind cá si advocatii si judecatorii, nu se potu inrotula, ci au se mai astepte cátiva ani comunicarea mai multoru documente.

Dn. Şulutiu are urít'a pasiune de a pronuntia si in conversatiuni private cuventulu de „tradatoriu“ asupra mitropolitului Şaguna. Las' cá cu acea inculpare grea rãnescu pe coreligionarii acelu prelatu si produce in ei o iritatiune, care póte deveni fatala, elu inse nici nu a fost in stare se convinga pe nimeni cu probe, cu documente de valóre juridica despre acea tradare ce dice densulu cá ar fi comisu mitropolitulu Şaguna fatia cu Transilvani'a, prin urmare vine in pericolu cá mai curend ori mai tardiu se fia tractatu cá calumniatoru. Desfrenat'a sa pofta de resbunare ílu orbesce, cá se nu védia nici atáta, cá acelu prelatu pe care elu ílu inculpa de tradare, indata dupa consumarea dualismului a fost declaratú din nou de cátra m o n a r c h u l u acestui imperiu cá celu mai credinciosu cetatiénu si supusu, distinsu si onoratu cu una din decoratiunile cele mai eminate, prin urmare in nici-unu casu tradatoriu. Şaguna a vendutu tíer'a? Cu câtu florini? Cui a vendut'o? Imperatului-rege, Casei Habsburg? Ungurilor? Si cei vreo 15 archiduci maioreni, si toti vechii consiliari intimi, oligarchii austriaci, vreo suta sau mai multi generali, si ministrii cu ambasadorii dela Curtile europene, au cascatu gurile la tradatoriulu Şaguna, au remasu muti cá icónele din biserica; erau si surdi de totu, in câtu nici-unulu nu audise nici chiáru cele 500 de tunuri austriace si pe cele 600 prussiane dela Sadova si Königgrætz; nici energiós'a interventiuene a imperatului Napoleon III prin ministrii sei la regele Wilhelm, cá acesta se nu insiste pentru destramarea monarchiei austriace, nici furiile Kossuthianiloru n'au cumpanitu nimicu asupra inimei celei sfãşiate

a imperatului Franciscu Iosif; singuru cuventulu lui Șaguna au avutu acea putere magica, prin care s'a consumatu cassarea autonomiei acestei țieri.

Se mai perdemu timpul cu maculaturile dlui Ios. St. Șulutiū facute in sus citat'a biografia? Nu merita. Apoi inse cum remane cu glorificarea jupnesei Catarina Varga fosta cărciumarăsa din Aiud, de acolo stramutata la Bucium? Criticulu meu spre a degrada renumele lui Șaguna ilu insulta pe acesta in notele sale numindu'lu „haiducu,“ că-ci a mijlocitu arestarea acelei femei. Nu s'au aflatu până acum nici-unu sufletu de romanu, care se fia cutezatu a lauda pe Șaguna in persóna pentru acea bravura, s'au aflatu inse destui, cari au incuviintiatu scopulu arestarii, care a fost a evita cruđimi noue asupra locuitorilor munteni, eara intre acestia au fost insusi bravura Șterca Șulutiū, parintele lui Iosif si fratele acestuia Dionisie, alaturea cu protopopulu Iosif Ighianu, cu parochii Absolon Popovici, Ladislau Balint si altii multi. Celu ce a denuntiatu sosirea Catarinei Varga dela Viena la Abrud si de acolo la Bucium a fost: „der Abrudfalvaer contr. Spanalbeschliesser Joh a n n Sch u l t z.“¹⁾ Dintruodata cu Șaguna si cu vicecomitele Pogány au mersu si au assistatu la arestarea numitei femei tatalu si fiulu, ceea ce fiulu Dionisie o spune fără picu de reserva, sinceru si francu. Au mersu tata si fiulu de buna voia, sau din ordinu mai inaltu la ecsecutarea acelei arestari? intrebu, inse nu am trebuintia de respunsu. Destulu că din acte esu alaturea cu Șaguna o multime de „haiduci“ luati intru intielesulu lui Ios. St. Șulutiū. Intr'aceia oricine are pofta se afle numele si rangulu tuturoru „haiducilor“ cari au mijlocitu arestarea desu numitei femei, n'are de cătu se cetésca tóte acelea vreo 29 correspondentie, raporturi, decrete, intimate, denuntiatuni, in care obvinu nume cá Teleki gubernatorulu, Iosika Sam. cancelariu, Franc. Nádasdy tesaurariu, Nemegeyi administratoru la Zlatna, Iosif Ighianu si alti cătiva preoti, Șulutiū, Pogány, br. Nic. Bánffy, Șaguna si o cęta de munteni, tóte coprinse alaturea cu preste 100 alte documente publicate sub titlu: Memorialul Archiepiscopului si Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna, sau luptele nationale-politice ale Romanilor 1846—1873. De Nicolae Popea archimandritu vicar archiepiscopesc. Tomul I. Sibiu. Institut tipografic, societate pe actii 1889. Form 8-vo mare 408 pagine.

Numai positiunea sa cea noua de episcopu impreunata firesce cu griji mari si cu jertfe de timpu a inpedecatu pe preas. sa Popea că se nu póta continua cu publicarea inportantei colectiuni de documente originale remase dela mitropolitulu Andreiu. Cand voru vedea tóte acelea lumin'a si alaturea cu acelea alte vreo doue trei mii de ale altora, atunci criticulu meu póte lua earasi căte unu tomu din acelea colectiuni, cá se le incarce pe tóte cu maculaturi. Intr'aceea eu asiu fi terminatu cu maculaturile densului. Me intorc pe câteva minute la alte parti ale „criticei“ sale.

¹⁾ Raportulu lui Nemegeyi cătra tesaurariulu c. Nádasdy din 10 Dec. 1846.

In câtu pentru tiraniile traditionale comisse de functionarii camerali din muntii apuseni criticulu meu se nu mai ascunda miti'a in sacu, se nu'i fia frica a da la lumina opulu scrisu de fericitulu seu unchiu mitropolitu:

Istoria Horei si a poporului romanescu din Muntii apuseni ai Ardealului, compusa de Alexandru Sterca Siutuliu. Anulu 1860.

Cu colori vii descrie mitropolitulu Alexandru tirani'a si perfidi'a cu care s'au purtatu functionarii fiscali, au calcatu in picio're tóte conditiunile primite, subscribe si ratificate cu locuitorii aceloru dominii apasandu'i la starea de iobagia barbara, si au anulatú fãra nici-unu scrupolu contractele inchi'iete in Augustu 1789 adeca mai la 5 ani trecuti dela revolutiunea munteniloru. Originalulu unuia din acelea contracte bilaterali ilu avuse mitropolitulu in a. 1836 pre cand era in Bistra in mãn'a sa, eara dupa altulu care era compusu totu asemenea, subscrisu de fruntasii comunelor respective si doi functionari Andreas Schneider si Joannes Kiss, alaturase traducerea romana.

Acilea adaoge apoi mitropolitulu, cà pre cand locuitorii incepusera a crede, „cà tóte inchi'ieturile, obligatiunile si conditiunile aceloru contracte se voru implini din partea fiscalulu erarialu cu tóta sfintienia, sinceritatea si dreptatea si nu se va da nici câtu de puçinu locu Munteniloru de a se puté cu dreptulu jalui asupra fiscalulu... tocma din contra s'a intemplatú; oficialii si oficiurile fiscali si erariale nu s'au ținutu nici batar de o conditiune, ci pe rënd pe rënd tóte punctele contractulu le-au calcatu etc. etc.“

Asia dara nu câte unu tiranu ici-colea „ci oficialii si oficiolatele“ erau tirani mincinosi cu nimicu mai buni cá cei municipali din comitate. Originalulu istoriei scrise de fericitulu mitropolitu se afla depusu la Blasiu in puterea testamentulu; câteva copii sunt si pe la unii particulari.

Eu recomandú cetitoriloru cu acésta ocasiune mai virtosu partea II-a din istori'a mitropolitulu Siutuliu, in care voru afla informatiuni fórté pretio'se despre tiraniile functionariloru fiscali, pe care le vediu'se cu ochii sei, la care observa, cà ungurii sugu ur'a romanésca cu laptele mamelorú; numesce apoi la diverse locuri pe functionarii tirani din cei mai spurcati, cà Blekman, Marini, Weringer, tiranulu Horváth din Zarand, spanulu Lázár adeveratu banditu; provisorulu infamú Adam Ujvári, care amerintiase cà din femeile Buciumaniloru va face c—ve, dara in 1848 fù omorítu. „Acésta este istori'a si patimile Munteniloru romani“ inchi'ieie mitropolitulu periodulu tiraniilor dintre anii 1798 si 1848. Nepotulu inse in critic'a sa ar fi prea aplecatu a da de minciuna pe unchiu, cà-ci vedi, Tesaurariatulu transilvanu ne stand sub gubernu, ținea in freu pe functionarii sei. Deci ómeni buni, se nu credeti cele ce le-a vediutu si pațitu unchiulu, credeti numai spuselorú nepotulu.

Criticulu meu se cërta si pentru barb'a protopopului Simion Balint, cà nu 'iau smuls'o secuì, anume dintre acei 200 cari au fost stramutati la Abrud dupace facusera carnagiulu dela Mihaltiu, unde au inpușcatu in masele poporului. Las' cà am la màn'a mea vreo 11 epistole originali dela vèrulu meu Simion Balint, dar' apoi ilu credu pe elu, care îmi comunicase tôte acelea suferintie ale sale din 1848 de doue-ori cu graiulu viu, odata in Iuliu 1868 la mine in Brasiovu, de unde a plecatu la Borszék, a dou'a-óra cu trei septemani inainte de mórtea sa in cupeu pâna la Copsia. Mai traiesce si fiiasa veduv'a Anna Hodosiù, e tare si sanatosu si dn. Cornelu Tobias; prin urmare nu dàmù nimicu pe scrisóra fostului oficirasù Salmen din 1848, care cá si alti càtìva tremurau de frica la vederea brutalitatii secuiloru. Si in epistol'a ce o am dela Abrud despre barbari'a gardistiloru magiari de acolo figurédia si numele lui Simion Șulutiu alaturea cu ale altoru abrudenì si buciumani. Acestora le-am datu crediementu deplinu, ear' pe criticulu meu ilu lasu cá se netediésca crudimile unguresi din Abrud in armonia cu vechile sale simpatii.

La copilarìile inșirate de criticulu meu asupra gubernatorului principe Schwarzenberg se pôte observa numai, cà criticulu este unu omu multu mai mititehu decâtu se póta judeca pe unu barbatu de valóra aceluia. Dara Schwarzenberg va fi infruntatu pe dn. Ios. St. Șulutiu pre cand era functionariu imperatescu, vreodata sau de doueori? Pe mine Schwarzenberg m'a inchisu in earn'a din 1852 in urmarea unei minciuni scornite de càtra unu popa si m'a datu pe màn'a capitanului Dietz si a comissariului de politia anume Cordini pe o septemana, in care dile ei veniau regulatu sér'a in chili'a unde eram pusu, me „benignizau“ cànd mai seriosu, cànd mai in gluma, apoi îmi deschisera usia se mergu la familia mea. In aceleasi dile aruncara si casin'a romanésca din localulu inchiriatu pe mai multi ani cu contractu in regula, apoi asiedìara acolo politia imperatésca. Domniá militarismulu. Ei bine, cand se stai se aduni in istoria casuri de acestea merunte si anecdote usiorele cá ale criticului meu, atunci nu tì-ar ajunge nici diece volume gróse tiparite.

Îmi remane inca de relevatu din Nr. 41 alu Gazetei un'a din fantasiile criticului.

„Dnulu Baritiù nu pôte se ne lipsasca indelungu de scrierile lui Barnutiù, Laurianu, Maiorescu, Iancu s. a. morti si vii, asteptate de intregu neamulu romanescu, cu atàta doru. Dsa scie bine intoema cá si noi toti, cà acelea scrieri, care s'au datu dsale „ad fideles manus“ spre ale pastra pentru istoria, precum in vechime se depuneau diplomele originale la „loca credibilia“ nu sunt proprietatea dsale, ci sunt proprietatea neamului romanescu etc.“

Dupa acestea criticulu îmi amerintia cu legea de pressa, nu pentrucà asù fi tiparitu ceva lovitoriu in lege, ci lucru ne mai auditu dela nici-unu omu cu mintea intréga, cà nu tiparescu ceea ce nu am, sau daca asù avea, nu pociu, sau nu voiù se tiparescu.

Criticulu a intratu acilea in rola de spanu sau si de gornicu din dominiulu Abrudului ori alu Zlatnei, cá se voiésca elu a'mi poruncí pe drépt'a mea proprietate, a mi-o smulge din mán'a mea si a herediloru mei, a tipari la porunc'a lui, adeca a se purta cu mine asia, cum faceau spanii si haiducii, cand vediend pe unu romanu calare, incalecau ei, eara pe proprietariulu calului ílu siliau se mérga pedestru in urm'a loru.

Acei barbati numiti de càtra criticulu meu nu'mi incredintiasera nici-odata nici-o scriere cá proprietate a loru, cá se fia pastrate la mine „ad fideles manus et tanquam ad loca credibilia.“ Barnutiú, Laurianu cand au trecutu între 1851 si 1852 la Moldov'a au sciutu fórte bine, cá scrieri de ceva inportantia politica si nationala nicairi nu aru fi pututu fi scutite mai reu decâtu tocma la mine, care eram trecutu pe totu timpulu absolutismului in categori'a patriotiloru notati cu terminulu politienescu „politisch bedenklich“, adeca in periculu de a mi se calca locuinti'a in totu momentulu. Ajunsi la Iasi, Barnutiú si Laurianu au sciutu neasemenatu mai bine decâtu criticulu meu, unde potu sta sigure scrierile si colectiunile loru, in Moldova, eara nu in Transilvani'a. Scrierile lui Ioanu Maiorescu au fost furate si depredate inpreuna cu Biblioteca in Craiova, precum o sciamu cu totii si mai alesu famili'a sa si Popasu. Ce va fi mai scrisu elu in 7 ani càtu a statu in Vien'a cá translatoru la ministeriulu justitiei, a fost multu mai prevedietoriu de càtu se le preamble pe la Brasíovu. In 1857 a trecutu si Maiorescu la Iasi, de acolo la Bucuresci.

A depune ceva „ad fideles manus“ insémna pentru ori-ce omu cu mintea la locu, cá ai luat reversu dela mán'a primitoriului. Criticulu meu daca voiesce se me scótia pe mine de rapitoriu alu nu sciu carei proprietati nationale, se póte adresa prea bine càtra fiií aceloru barbati Titu Maiorescu, si Dimitrie Laurianu, si càtra bravulu nepotu alu lui Barnutiú, cá aceia se caute in colectiunile respective si se afe reversele pe care le voiu fi datu eu aceloru reposati. Acésta in interesulu criticului, cá se nu remàie de ruşine eu pretensiunea sa cutezata si aroganta preste mesura.

Dela Avram Iancu am numai 6 epistole, pe care le-asiú fi alaturatu bucurosu la ale mitropolitiloru in Vol. III-lea, daca aru fi mai incaputu. ~~Chartiile remase dupa Iancu~~, scutite de perire prin dn. Rubinu Patitiá, care inventurase remasulu si date in grija fratiloru Moldovan, se tiparira in Gazeta Transilvaniei, si astadi originalele se afla in bibliotec'a Asociatiunei.

Da, eu mai am o colectiune de epistole private venite de a dreptulu la adres'a mea, nu la alt'a, prin urmare in drépt'a mea proprietate, cá si cum devinu proprietate drépta orice scrisori de ale mele trimise la adres'a loru sau la oricine. Cu acelea pociu face ori ce'mi va placea, ale conserva, sau ale nimicí, ale arde, precum de ecs. chiaru si criticulu meu si alti càtiva me rogasera, cá unele scrisori de a le loru se le ardu.¹⁾ Acestea vreo doue trei mii de scrisori private mi le pretinde

1) In polemi'a densului cu Nic. Densusianu.

criticulu meu? Tóte acelea sunt proprietatea mea; voi face cu ele ce'mi va placea mie, le voi conserva pentru a dou'a ori a trei'a generatiune, sau le voi daruí, vinde, ori voi aprinde cu ele foculu. Dela 1884 pàna la 1887 am inaintatu la academi'a romana patru transporturi de documente si corespondentie, din intemplantare tóte fàra permissiunea dlui Josef St. Şulutiu. Se póte, cà dupace ímí ajutà Ddieu cá se'mi ajungu scopulu propusu, voi mai inainta totu la academi'a romana, sau póte si mai pe aprópe totu „ad loca credibilia,” numai nu la criticulu meu, care le cere amerintiand cu legea de pressa si se obliga cà le va tipari densulu chiaru „de ar sci cà va merge pe unu anu intregu in arestú.”¹⁾ Densulu nu cunosce nici-o litera din ceea ce ar vrea se tiparésca, inse totu e gata se intre in temnitia pentru ceva necunoscutu.

Se fia pe pace criticulu meu, se nu'lu prea domine fantasi'a, n'are se intre in nici-o robia pentru fórté modest'a mea colectiune; celu multu ar avea se scótia 5—6 mii spese de tipariu si de compactura, precum le-am scosu eu din saraci'a mea; densulu e omu bogatu, nu cá mine; se bucura si de pensiune dela statulu, caruia eu nu am servitu in viati'a mea nici-o di pe nici-unu feliu de simbria, si pensiunea mea 'mi este asigurata de sapa si de lopata; densulu mai are asiguratulu si apaganu prin testamentu pentru nepoti de straneputi pe generatiuni inainte.

In fine înca numai unulu din gargaunii criticului meu. Ar fi auditu densulu dela unu sasu, „cà eu nu pocu tipari vol. III din lipsa de parale.”

Ce feliu de spionagiu este acesta? Ce policistu ímí urmaresce toti pasii mei? Cú puçine dile inainte de a pleca eu in Martiu 1891 la academia in Bucuresci unu domnu de romanu oprise in strada pe ingrijitóreã caselor in care locuimu câteva familii, o intrebà cà unde lasu eu chieile locuintiei cand plecu de acasa. „La mine”, fù respunsulu femeii. „Nu mi le-ai da dupa plecarea lui, cá se cautu unele hartii dintr'ale lui?” „Ferésca Ddieu, nu le dau la nimeni.” Eu mai am optu incuietori inlainturulu locintiei, o lada ferecata greu. Erá se mi le sparga pe tóte domnulu acela, cá se caute hartii? Cu ajutoriu de gendarmi si cu lacatusi?

Cà e ruşinea natiunei daca nu dà una miie florini, pentru cà se ésa si alu III-lea volumu?

De unde sciá criticulu cand am terminatu eu acelu volumu, càtu are se coste, mai multu mai pucinu? Si unde stà scrisu cà eu nu m'am bolnavitu si am perdatu din puteri cá se nu pocu lucra timpu indelungatu, ori cà mi s'au intemplantu nenociri in familia, sau alte pedece grele neprevédute, pe mai multe luni sau pe unu anu intregu? Si cine me intréba, daca in timpulu acesta am avutu ce manca si ce purta?

Ce? este ruşine a dice cà nu se vendu mai curend cartile romanesci? Asiã ține criticulu meu.

Eruditulu si gloriosulu barbatu de statu Michail Cogalniceanu dupace cetise Cronica Romanilor de Georgie Şincai in manuscriptu,

¹⁾ Gazeta Nr. 41 totu in foisóra.

a enunțiat și publicat judecat'a sa despre acea cronică dîcînd: „Fără cronică lui Șincai românii nu aru avea istoria.“ Acea cronică se tipărise mai înainte în 1853 la Iași; au trecut înse 33 de ani pînă cînd s'a simțit necesitatea că se se publice în a două edițiune la 1886.

Rara carte a fost primită de generațiunea noastră bețrana mai bine că Istoria lui Petru Maior despre începutul Romanilor tipărită în a. 1812, a două edițiune înse din aceeași au apărut numai după vreo 25 de ani cu spesele boierului moldoveanu Georgie Malinescu, care apoi a împărțit partea cea mai mare a edițiunii de p o m a n a.

Eara a treia edițiune publicată de către Societatea Petru Maior cum se vinde?!

Nici-o carte istorică nu a fost primită de către publicul competent cu atîta simpatie, că istoria lui Mihail Vițezul de Nic. Balcescu. Am disu „publicul competent“, care adesea știe și simte, care înse la romani mai este încă anume pentru cultivarea istoriei foarte mică. Din acea cauză dice dn. Al. Odobescu în precuventarea sa pusă în fruntea istoriei lui Balcescu: la edițiunea primă din 1877: „Dacă, spre rușinarea noastră de pînă acum, a trecut unu patraru de secolu dela mórtea Balcescului mai înainte că se p_ota fi pus sub ochii națiunii romane, totu ceea ce densul lucrăse într-acea mai mare a ei onóre.“

Dieu rușine, înse rușini da acestea au mai pațitu și alte popóra de tali'a, de gradul culturii actuale a națiunii noastre, ba și unele mai înainte se dedau foarte cu greu a prețui folosul lecturii. Este earăși cunoscutu, că se afla o clasă de ómeni cari anume desprețiescu istoria, ba o ureșcu și se ferescu de ea. „Die Menschen lernen überhaupt nichts aus der Geschichte; jeder wird nur durch eigenen Schaden klug,“ îmi scriă în 6 Decembrie 1891 unu patriciu ardelenu, eminentu cultivatoriu alu istoriei acestei țieri.

Și criticul meu j_oca rol'a unui desperatu, că una miie trei sute de ecsemplarie din cele două volume ale mele nu s'au pututu petrece în câteva luni de zile. Reu se pricepe dn. Șulutu la rol'a unui Tartuf.

Tim. Cipariu pușini ani în cari a lucratu la Archivulu seu pentru filologia și istoria, de repetite-ori s'a plansu din lipsa de abonați, prin urmare de cetitori și nu 'ia fost nici-o rușine; mai pe urma la 65 de ani ai vieții au aruncatu p_én'a de publicistu după cupertoriu.

Asiu putea înșira o sută de carti romanesce din cele scrise foarte bine, care se vendu foarte reu. Ce atîta în sus și în josu, acileă sunt Analile academiiei, din care aflamu în fiecare anu, că publicațiunile ei se vendu foarte reu, mai asia de reu că și ale academiiei magiare, precum a observatu și Pesti Naplo și alți publicisti magiari. Alte le sunt acelea popóra, unde se vendu și din cartile științifice cîte 10—15 mii de ecsemplarie numai în câteva luni. Pe la noi se vend bine carti scolastice impuse de către ministrii prin decrete; se mai trecu și spurcaciuni erotice, pornografii, mascari, ba-

lacarii. Carti serióse nu se citescu nici inpartite cá de pomana. Nu e adeveratu, cá istori'a Sasiloru transilvani s'a trecutú in patru editiuni, cá-ci aceea aparuse cu chiu cu vai in prim'a editiune abia intre anii 1852—1858, apoi revediuata in 1874 adeca dupa 16 ani.

Criticulu meu mai descoperi cetitoriloru sei intre alte multe si merunte, cá a cautatu cine scie pe unde unu ecsemplariu din Gazeta Transilvaniei dela 1848 fiesce cu scopu cá se afle despre mine ceva urme de tradatoriu. Daca densulu nu fugea in 1887 din comitetulu nostru nationalu si ar fi mai venitu pe la mine, eu bucurosu l'asíu fi imprumutatu cu exemplariulu meu din 1848, inse cu conditiune, cá se nu mi'lu prefaca si pe acela in maculatura.

La unu altu locu alu diatribei sale me condamna cá in 1843 am laudatu pe gubernu. Da, am laudatu pe gubernu in acei ani, cand fruntasii locuitoriloru romani din Brasíovu purtau doue processe grele, unulu inceputu in Octobre 1838 si traganatu pàna in 1845 pentru averea de trei sute de mii fl. comuna romaniloru cu grecii; altu procesu purtatu cu magistratulu dela 1835 si inaintatu pàna la curtea imperiala pentru grelele si nenumeratele abusuri din sfer'a comerciala, pentru defraudari de 60 mii fl. la vam'a din Temes-Predealu si alte blastematii, care apoi s'au infundatu in a. 1848 impreuna cu procesulu secularu alu Saceleniloru pentru pascuatiune. Tóte acele processe au costatu multe mii, pre cand nu puteai intra la nici-unu referente in cause de acestea fàra câte o rola mica de 50—100 galbini, eara baronului Apor i s'au trimisu dela Sacele o turma frumosiica de oi in locu de galbiori.

Ci cá eu am laudatu si pe criticulu meu, din indemn uomenescu si crestinescu, pre cand ími venia mereu scrisori cu margini de doliu in urmarea perderii sale irreparabile, si pre cand pusu in disponibilitate era îngrijatu de viitoriulu seu si descuragiatu. Am facut'o, l'am laudatu spre a'lu inbarbata si nicidecum nu me caiescu cá am exageratu laudele. Am mai laudatu eu pe unii totu spre a'i inbarbata, cari inse daca nu'mi voru fi multiamitu, dara nici cu degetele in ochi nu 'mi-au datu.

Criticulu meu afla placere a scormoni prin morminte. Bine; numai se'si ia sam'a, pentru-cá mai apoi se nu'i putia de pre airea, chiar si din muntii apuseni insutitu mai reu decâtu i se pare lui cá'lu innéca atmosfer'a din Sibíu. Densulu pretinde cá se publicu nu numai scrisorile mortiloru, ci si ale viiloru. Bucurosu, si ínea cu note esplikative, precum facú si dn. Ión Ghica presiedintele academiei cu cele din colectiunea sa; asía dara mai anteu pe cele 25 ale criticului meu? Nu, ci eaca din tóte numai una cá specimen, comunicata din cuventu in cuventu si din litera in litera.

„Apoldul mare, 5 Oct. 1878.

„Prea ctimate Domnule!

Dela 1871 pàna acum'a au solvitu capitululu pentru ambii fii ai fratelui meu, si pentru ai mei doi, stipendiile anuali. In acestu anu, precum ími scrie fiulu meu Flavius, resolutiunea capitulului

prim care ne-au asemnatu stipendiulu pe anulu curentu pentru celu mai mare fiu Aureliu, me face atentu că dupa § 20 lit. fund. ceialti fii ai mei n'o se mai capete stipendiul, fiindcă doi frati deodata nu se potu impartasi. De multeori am auditu, mi-a disu si fericitulu Papp vicepresied. (in contra a cărui atacuri eu am aparatu odata capitululu in Federatiune) că se afla in capitulu dusmani ai unchiului meu si ai familiei noastre; până acuma am tacutu, de si opiniunea publica ~~am~~ fost pentru mai multe cause revoltata. Am tacutu pentru componerea contractului lui Kolbasi, pentru relacsarea aloru mai multe sute de florini fără dreptu, despre care m'am convinsu eu in persóna. Am tacutu pentru pagubile cele multe care s'au adusu fundatiunei prin fostulu ~~advocat~~, respective prin capitulu. Am tacutu pentru neapasarea a totu ce ar fi fostu in folosulu fundatiunei, precum ecsecutarea testamentului, si a conclusiuniloru aduse in privintia tacsalistiloru din Blasiu, a cumperarei bunului din Pokafalva, pentru care am provocatu in scrisu capitululu, care bunu e vrednicu 150—180 de mii, s'a licitatu cu 54 de mii fl.; calatorii fara capu si scopu de a cumpera bunu, spese cu sutele s. a.

Am tacutu cand capitululu a mijlocitu conclusulu ilegalu a consiliului adm. in privintia celoru 9500 fl. cinstiti fara a fi competentu fondului Basilitoru. La tóte aceste, si la altele . . . ! — am tacutu. Dara acuma „acheronta movebo.“ Ei provóca interventiunea regimului; asta se fia! Ei provóca scandalu; eu voiu provóca „furtuna“. Nu si-au nimeritu omulu.

Nemuritoriulu meu unchiu cand a facutu testamentulu mi-a disu mie si lui Dionisie: imi pare reu că voua nu ve pociu lasá avere, dara fiti odichniti, am dispusu prin testamentu, *că fii vostri si descendentii* loru, ori câtii voru fi se capete stipendia, si înca indata dupa mórtea mea. Pentru fii, si descendentii vostri am conferitu eu pentru totdeuna stipendiile, capitululu numai le va asemná; alti Siulutiesci rude de ale noastre voru trebui se se multumésca cu prioritatea ceteris paribus. Cetiti, me rogu, § IX punct 6 si § XVIII liter. fund. si combinati'lu cu § 8 din testamentu, si ve veti convinge, că aceea ce 'mi-a disu unchiulu cu gura e espresu categorice in acei §§-i. Me miru că mitropolitulu care scia asia bine esplicá §§-i nu a aflatu „intentiunea“ unchiului meu. Pentru Ddieu! dara cand va fi fundatiunea de unu, ori mai multe milióne, si atunci numai unu descendentu de alu meu (testamentulu dice fii, si descendentii filorlu mei) se capete 60, apoi 100 fl. apoi 200—400 fl pe anu. Ba s'ar putea intemplá dupa teori'a capitului, se nu capete nici unulu dintre fii, ori descendentii mei, si a filorlu mei, ci unu altu Siulutiu, o ruda mai departe. Credu că absurditatea e prea mare, că se se afe vreunu judecatoriu care se judece astfelu.

Tóte acestea vi le-am enumeratu sinceru, ~~de~~ cumva ati afla cu cale, si ati voi a pasi cá „mijlocitoriu“ intre noi cá familia, si ecsecutori a testamentului; si intre capitulu inainte de a fi pusitu eu, si fratele meu pe calea lelei. Că-ci eu o spunu francu: ~~de~~ sa nu va aduce capitululu unu conclusu in urm'a remonstrarei fratelui meu,

care se ne odichnéscă, si asigure de secaturi pe viitoriu, eu îndată voi face recursu la „ministeriu“ descoperindu’i totodată, cele enumerate mai sus, cerendu că se ia însuși în mână administrarea pe viitoriu. Totodată voi înainta că testamenti ecsecutoru unu procesu de desdaunare în contra capitulului pentru toate pagubele cauzate fundatiunei cu voi’a, si din nebagare de séma (Codice civ. austr.). Unu altu procesu pentru aplicarea si esplicarea testamentului, altmintrelea destulu de claru oferindu’mi la casu de lipsa si juramentulu meu în privinti’a celorlă dise de unchiulu meu despre fii, si descendentii nostri. Într’adeveru s’aru fi asteptatu totu romanulu, că unu capitulu „nationalu“ chiaru si atunci dăca unchiulu meu ar fi muritu în cea mai mare miseria, totusi se aiba mai multa considerare de memori’a, si famili’a dënsului. Eu aslă cugetu, si cu mine totu romanulu care vede mai departe de vîrfulu nasului, că: chiaru de ar fi Ș-lu dubiu, ar fi a se esplica în favoăra familiei, de nu din respectu fatia de straini, dăca celu puținu din acelu motivu, că cu fii, si descendentii nostri totu nu va patio natiunea, precum au patit’o cu multi stipendiati „trasi, împinsi,“ dintre cari unii s’au facutu cei mai de nimicu ómeni; ba unii sunt vrajmasii natiunei.

Dăca capitululu va stá pe lângă parerea de mai înainte, si prin acésta ar intentioná vetamarea memoriei unchiului meu, si ruinarea mea si a familiei mele; că-ci eu apoi nu sunt în stare a’mi cresce copii pe la Academii, voi provocá pe mitropolitulu prin jurnale numai decatu se’mi stérgea numele dintre greco-catolici; nu vréu se me mai tînu de o confessiune, a cărei capitulu m’a insultatu, si ruinatu.

Epistol’a acésta, ori copia ei o puteti trimite si mitropolitului de veti vrea.

Scudîati-me, ve rogu, dăca n’am avutu alta cale confidentială, prin care se incercu repararea reului, apoi d-vóstra me cunósceti pe mine, si pe famili’a mea, sciti si voi’a si aplicarea unchiului pentru famili’a sa; aveti si minte, si inima de a vedea ce dîface în acea resolutiune data mie, — si precum îmi scrie fratele meu Dionisie — si lui, si veti face ce veti vrea, si ce veti aflá cu cale.

Primiti, me rogu, espresiunea distînsei mele stime.

Alu D-vóstre

sinceru stimatoriă

Siulutiu.“

— Voiu fi facutu si eu destule prostii în viati’a mea multu agitată; acésta înse ce mi se cerea în 1878 că se o facu, nu ar fi fost o simplă prostia, pentru care se fiu de risulu ómeniloru, ci ar fi fost delă mine o arogantia si inpertinentia fără parecchia, că se voiescu a me arunca de arbitru între capitululu mitropolitanu si între nepotimeasulutiana, apoi totodată si între nepoti si nepoti. Eu nu cunoscuc arborele geneologicu alu familiei nemesiesei Sulutz; mi s’a spusu inse de cătra ómeni din munti, cari cunoscuc acea fa-

milia, că sunt diverse categorii de nepoti de ambele confesiuni, eara unii si cu numele schimbatu; asia unulu voind a trece de magiaru curatu se scrie Salatz si cu acestu nume au ajunsu primariu (polgár-mester) in Arad. Altulu eara neplacându'i nici se fia Salatz, se scrie Felicianu.

Daca criticulu meu simte mâncărime (pruritus) de scandale intre cei vii, eu 'iasiu mai putea servi cu câteva duzine, inse pe respunderea sa; dar' apoi se nu se spariie, daca prin a sa nervositate si pofta de resbunare va fi datu focu la casele multoru familii romanesce respectabile.

Că fost atâti ani membru alu unui tribunalu, criticulu uita la totu momentulu pe procurorulu regescu, care in cele trei dile in care trebue se stea la elu primulu ecsemplariu din orice carte, póte se puna sub sevestru editiunea intréga si se mijlocésca fórté usioru nimicirea editiunei intregi, ceea ce cu o carte romanésca se póte intempla multu mai curénd de câtu cu ori-care alta; eara carti tiparite in alta tíera se intorcu puru si simplu dela fruntarie. Si apoi cine platesce auctoriloru sau editoriloru daunele de sute si de mii?¹⁾

Si de aci incolo lasu pe criticulu pentru totdeauna in scirea lui Ddieu; lasu si descendentiloru mei cu limba de mórte, ca nici-unulu se nu reflecteze niciodata la nici-o calumnia ce ar mai arunca densulu in urm'a mea.

In câtu pentru confratii nostrii dela Blasiu, venerabili betrani si tineri valorosi, îi rogu, că daca in urm'a diatribeloru criticului meu, relative la colectiunea mea de scrisori și documente adunate de mine, le va fi remasu vreunu ghimpe si ar fi aplecati a crede, că eu am prevaricatu documente straine si înca cá proprietate a natiunei, atunci inainte de tóte se caute in museulu transilvanu dela Clusiu actele archivului nostru nationalu din 1848/9, care in nóptea din 13 Martiu la ocuparea Sibiiului de cătra insurgenti au ajunsu tóte in posesiunea baronului Josef Apoc cu esceptiunea celoru arse totu atunci de cătra unii oficiari. Dn. Iosif Popu membru alu tablei reg. le vedíuse multu mai inainte la acelu presedente alu seu, eara dupa mórtea acestuia acelea acte romanesce au trecutu in proprietatea museului in pretiu de câteva mii. Betranulu bibliotecariu Carolu Szabo mi le-au aratatu si mie in Augustu 1887 inse fàra cá se le fiu pututu folosí, că se aflá totu numai legate intr'unu teancu, adevca neinregistrate, că-ci mai era fórté multe de inregistratu venite dela famili'a Eszterházi si dela alt'a, alu carei nume l'am uitatu.

Despre alte documente intrate in mân'a mea pe cale neteda, eara nu prevaricate, credu că urmatoriulu actu va fi prea de ajunsu cá se restaure adevverulu intortocatu de dn. Ios. Sterka Șulțiu de Kerpenyes.

1) Ut figura docet: Romanii din Muntii apuseni (Motii) de Teofil Francu si George Candrea. Bucuresci 1888. Trei mii lei noi dusi pe vale.

„Sectiunea Istorica.

Sedintia din 14 Martiu 1889.

Presiedintia dlui V. A. Urechia.

Dlu Baritiu multiumesce Academiei pentru ajutoarele banesci ce i s'au datu ca sa'i inlesnesca cercetarile istorice si archeologice cu cari a fost insarcinatu; arata ca n'a cheltuitu toti banii in exploratiuni, dar' ca a intrebuintiatu restulu ce 'ia ramasu la tiparirea Istoriei transilvane din timpii mai noi, la care lucréza de mai multu timp; d-sa impartasindu parerea dlui D. A. Sturdza sustine, ca este de celu mai mare folosu pentru natiune a'si cunosce istoria recenta, care si ea este multu intunecata prin desnaturarea fapteloru petrecute din partea celoru cari nu vedu cu ochi buni desvoltarea poporului romanescu. D-sa crede, ca lucrarea va cuprinde preste 70 cole tipariu, din cari sunt acum terminaté 34 cole; termina prin a declara, ca la timpul seu, dupa ce se va scote de sub tipariu intregulu opu, va da séma de intrebuintiarea sumeloru ce 'iau fost puse la dispositiune pentru scopulu exploratiuniloru.¹⁾

Dupa acésta dlu Baritiu pune in vederea Sectiunei o Recensiune a d-sale asupra unui studiu alu dlui Torma despre epigrafia ceramica din Daci'a si Panonia, remaindu ca in urma lecturei, Sectiunea sa'i aprecieze valórea si se decida in consecutia.

Dlu Sturdza: Când Academia a decisu se incredintieze venerabilulu nostru colegu o suma in sine neinsemnata pentru cercetari istorice, sciama cu totii ca acei bani erau pusi la buna si sigura dobanda. Noi sciama ca avem a face cu unulu din muncitorii cei mai neobositi in tote ramurile activitatii nationale, si ca din momentulu in care a luat asupra-si acésta indatorire, ea nu va fi neglesa si luata cu usioru. Dlu Baritiu ne este cunoscutu tuturoru ca unu bunu gospodaru, dar' astadata s'a intrecutu chiaru pe sinesi. In adeveru dlu Baritiu nu a datu Academiei o socotéla anuala a sumeloru ce i s'au incredintiatu, dar' in fie-care anu d-sa a adusu Academiei o suma de documente, fie originale, fie decopiate de celu mai mare interesu istoricu, documente cari valorau de siguru mai multu decatu suma ce i s'a datu in decursulu a trei ani.

Academia fiind in strimtorare nu a continuatu in anulu trecut cu subventiunea si dlu Baritiu putea considera indatoririle sale ca ajunse la terminulu loru. Dara nu l'a lasatu inima lui cea curata si romanésca se cugete astfeliu, si iata'lu ca vine astadi se ne spue: — mi-ati datu unu talantu ca se cultivu si eu in unu coltisoru in frumosulu nostru ogoru; cunoscti unele folóse ce elu a produsu, dar' l'am gospodariu, lauda Domnului, astfeliu, incatu totu mi-a ramasu inca indestulu dintr'ensulu, ca se mai potu cugeta la realisarea si a unei alte lucrari folositoare. Si acésta lucrare nu este

1) Intr'aceea opulu a crescutu la 141 de cole in trei volume.

nici mai multu nici mai puçinu decâtu o opera istorica capitala in doue volume.¹⁾

Ce se'i dicem alta, decâtu se'i multumimu cu caldura din tóta inima si din totu sufletulu nostru pentru neobosita sa munca si pentru consciintiositatea sa cea esemplara. E indoitu de pretiosu acestu daru alu amicului nostru, cà anuntiarea lui pica tocmai in mijloculu serbarei nóstre de astadi, impodobind'o si inveselind'o. Se fie permisu celoru mai tineri se dica: — totu betranii nostri, cari de jumetate secolu ne conducu, totu ei pórtá si astadi facia cu vigórea tineretiei, cu esperientia batrinetiei, fara siovaituri, si plini de credintia in geniulu romanescu. Se multumimu dlui Baritiu, cà scie practica in viatia atátu de perfectu preceptele Evangeliei si cà a sciutu se face cá talantulu, ce 'ia fost incredintiatu, se produca róde indécite.

Dlu V. A. Urechia crede cà dlu Sturdza a ecsprimatu prin caldurósele sale cuvinte sentimentulu tuturor membriloru din Sectiune.

Dlu V. Babesiu recunósce cà neinsemnata este sum'a ce s'a pusu la dispositiunea dlui Baritiu pentru exploratiuni archeologice, in raportu cu insemnata si greutatile unoru lucrari de asemenea importantia; dsa nu crede cà din economiile rezultate, a càroru intrebuintiare pentru tiparirea istoriei transilvane face onóre dlui Baritiu, va fi de ajunsu se acopere tóte cheltuelile tiparului pentru o lucrare atátu de voluminósa; crede, prin urmare, cà Academia va incuviintiá o propunere ce i s'ar face din partea Sectiunei cá se aloceze in budgetulu aniloru viitori sumele necesare pentru exploratiuni, in cifrele din anii trecuti, cu destinatiune cá o parte suficianta se serve pentru tiparirea opului pàna la terminare.

Dlu V. A. Urechia se unesce cu parerea dlui Babesiu si propune cá Sectiunea se recomandé plenului alocarea in budgetulu anului viitoru a sumeloru putincióse cu a nune destinatiune pentru tiparirea opului prezentatu de dlu Baritiu, pàna la terminare.

Se pune la votu propunerea si se primesce.

Dlu Baritiu dà lectura recenziunei sale asupra Studiului despre epigrafi'a ceramica din Dacia.

Dlu N. Ionescu intréba pe dlu Baritiu, daca nu cum-va dlu Torma este de parere, cà Romanii ar fi transplantatu fabricatele si fabricele loru in tierile colonisate. D-sa observa, cà Roma nu avea fabricele sale de industrie ceramica. Ea 'si-a asimilatu si industri'a popóreloru italice si a natiuniloru cucerite, mijloculu celu mai priinciosu spre a si le apropria. In schimbu Roma le-a datu legiuni, administratiune militara si legi.

Dlu Baritiu respondiendu dice, cà parerea dlui Torma este cumcà Romanii își aduceau obiecte de ceramica din Itali'a.

Dlu Babesiu, spre incredintiarea diselorú dlui Baritiu, aduce cá ecsemplu de convictiune descoperirea dela Berzovia, unde s'au gasitu trei specii de ceramica din diferite regiuni ale Italiei.

1) In trei volume.

Dlu V. A. Urechia propune a se recomanda atātu recensiunea dlui Baritiu cātu si óre-cari fragmente din opera inedita a d-sale, pentru lectur'a publica de Vineri.

Dlu N. Ionescu prefera a se culege din manuscrisulu dlui Baritiu partile cele mai interesante pentru o lectura publica.

Primindu-se propunerea formulata de dlu V. A. Urechia, se decide a se recomanda pentru lectur'a publica atātu recensiunea cātu si unele fragmente din opera inedita a dlui Baritiu.¹⁾

Acela care nu ar voi se se convinga nici din actulu academicu inpartasitu la locul acesta, cã eu si colegii mei din sectiunea istorica amu sciutu se punemu la adapostu orice documentu de valóre, despre care am crediutu, cã nu sunt sigure aici, nu are decãtu se resfoiesca in Analele academiei romane dintre anii 1884 si 1889, se urmarésca si corespondenti'a mea avuta in aceiasi afacere cu Delegatiunea academica, cum si consemnatiunile din archiva, si va afla probe in abundantia. Tóte acelea colectiuni vinu alese si inregistrate in ordine cronologica alaturea cu alte câteva mii spre a se publica la timpul seu.

Criticulu meu inse pre cand me dascalise in „promemori'a“ sa, fãra a cunošce nimicu din colectiunea mea, pretindea cã dupace eu nu mai voi sau nu o mai pociu folosí, se o dau la Blasiu, pentru cã se lucre alti si se publice documentele; eara apoi in diatrib'a sa din 1891 presupune, cã colectiunea mea ar fi de unu coprinsu atātu de periculosu, in cātu daca o ar tipari dènsulu, ar putea se fia condamnatu la arestu pe unu anu.

Asia, colectiuni de scrieri periculóse, firesce din punctu-de vedere politicu, se fia asigurate de perire tocma in Blasiu.

Voit'a criticulu se faca numai o gluma necalita, sau se'si bata jocu de mine, precum batjocorise pe auctorulu Nic. Popea, cand ilu insultà scriind pe pag. 125 a citatei Biografii: „Boule! Boule!“

Nu dicu ba, cã mãne mi se póte intempla si mie, cã criticulu se me intimpine si pe mine cu acelu complimentu prea usitatu la nemesimea din Ardealu: Boule! boule, sau mai amplificatu: Te ökör, szamar, ostoba, buta Vankuj Oláh.

Nu vreo idiosincrasia m'ar reținea cã se depunu la Blasiu scrisori de cuprinsu periculosu, daca le-asiu avea, departe se fia dela mine, ci tocma din contra adeverat'a simpatia, respectulu ce pastrezu acelui locu si anume instituteloru sale, me obliga pe mine cã si pe alti adeverati romani si patrioti leali, cã se ferimu si se aparamu locul acela chiãru si de umbr'a vreunei compromissiuni pe totu periodulu cātu va mai domni despotismulu actualu. Eu traiescu si voiuri murí cu convictiunea, cã sub sistem'a politica actuala, fatia cu turbatulu fanaticismu de care suferimú intocma cã in vécurile góneloru religióse, in Blasiu nici-unu asiediamentu nu este siguru de existenti'a sa, nici chiãru arhiepiscopi'a si mitropoli'a

1) Analele academiei romane Seria II tom. XI 1888—1889. Partea administrativa, la pag. 127—129.

romaniloru de religiunea gr.-catolica, si nu credu se se afe in acea resiedintia unu singuru barbatu seriosu, care vediend mai departe decâtu pâna la nasu, se nu presimtia apropierea unei furtune din cele mai turbate. Se mai afla ómeni de ai nostrii in viatia, cari nu odata audisera pe ministrulu August Trefort dicându-le in fatia: „De câte ori audiú eu pronunþiandu-se cuvântulu Balasfalva, me apuca fiori (fel borsodzik a hátam).“

Si in var'a anului 1886 a disu acelasi ministru càtra episcopulu Aradului: „Daca opiniunea publica magiara va urma cu presiunea ce face ea asupra mea relative la scótele romanesci, eu me voi vedea silitu se inchidu Gimnasiile din Blasiu si din Brasíovu.“

Dara seminariulu? La Budapesta cu elu.

Blasienii si toti romanii greco-catolici cunoscú de rostu din a. 1871 proiectulu de statute alu clerului latinu din Ungari'a relativu la autonomi'a bisericeii de ritu latinu. Prin realisarea aceluia Bisericii'a romaniloru greco-catolici ar fi desfiintata si atunci acestia nu aru mai audi intonandu-se in bisericile si in limb'a loru sublim'a cantare care inspira taria sufletésca si credintia in viitoriu chiáru si celoru mai decadiuti: „Cine e Ddieu cá Ddieulu nostru! Tu esci Ddieu carele faci minuni.“ Cine crede in acésta privintia altuceva, ísi face ilusiuni desierte. Acésta ínse insemnédia a priveghia cu candelale aprinse.

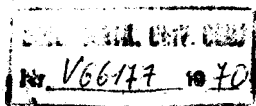
Despotismulu pandesce dupa preteste si este neadormitu in cautarea loru. Unu procesu pentru vreo fundatiune, pretensiuni de nepoti, unu scandalu cu totulu nepreveditu dá despotismulu oca-siune binevenita spre a inchide, a sevestra ori a si confisca, stramuta, ori chiáru a desfiintia; a ridica archive si ale muta pe airea ori ale si nimicí. De ce nu, daca voru fi romanesci?

Si asia tocma la Blasiu se se dea documentele cele mai pretiósé, unde in casulu celu mai fericitu se ajunga la sórtea scrieriloru lui Clain si Şincái, eara in altu casu se dispara orice urma a loru.

Se le lasamu acolo, unde au apucatu se fia aparate de perire prin tiparirea loru necurmata, cu spese de dieci de mii pe fiacare anu, nu cu bani cerşiti cá de pomana, ci votati in regula din veniturile unei tieri libere, unde labórea spirituala si productele lucratoriloru sunt pretiuite si resplatite; eara criticiloru torturati de ure personali si de vanitate se le dicemu cu poetulu latinu: Candida pax homines, trux decet ira feras.

Sibiú, 1 Mart. n. 1892.

Georgie Baritiú.

Tipografi'a W. Krafft in Sibiu. 1892.

BCU Cluj Central University Library Cluj